

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, доцента, професора кафедри фінансів
ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету
Богдана Степановича Малиняка на дисертацію
Валігури Тетяни Володимирівни на тему «Фіскальні імперативи
зменшення нерівності доходів і багатства в суспільстві»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ, ПЛАНАМИ, ТЕМАМИ

Нерівність доходів населення останнім часом у світовій економіці набуває все більшого значення. Хоча економічне зростання забезпечило створення мільйонів нових робочих місць, нерівність доходів населення в більшості регіонів світу різко зросла. Сьогодні це один з найбільш загрозливих чинників для соціальної стабільності в усьому світі. Наслідки світової фінансової кризи, пандемії COVID-19 та війни Російської Федерації проти України ще більше загострили цю проблему. Частка бідного населення у світі та Україні систематично зростає як зростає рівень нерівності.

Очевидно, що в таких умовах світова спільнота та уряди країн націлені на пошук різноманітних способів зменшення бідності та нерівності доходів. Потужним методом регулювання доходів населення є застосування фіскальної політики. Проте використання її інструментарію в сучасних умовах потребує зміни підходів, що зумовлено світовими тенденціями гармонізації оподаткування та лібералізації податкових систем у відповідь на сучасні виклики та загрози; дефіцитом фінансових ресурсів, який спонукає до зменшення та диверсифікації бюджетних видатків і звуженням фіскального простору загалом. Все це зумовило необхідність проведення комплексного дослідження сучасних можливостей фіскальної політики зменшити нерівність доходів у суспільстві. Ще більше посилює актуальність те, що в основі об'єкта дослідження є не лише

доходи, а й наслідок їх надмірного володіння – багатство, адже поєднання проблематики формування доходів та багатства в комплексному дослідженні зустрічається вкрай рідко. Актуальність дослідження посилюється вибраною оригінальною методикою, яка передбачає дослідження нерівності доходів та багатства населення, суб'єктів господарювання й держави. Варто відзначити й вибраний інструментарій фіскальної політики, вплив якого досліджується у роботі. Більшість робіт у фіскальній царині сконцентровані або на регулюючому потенціалі податків або на здійсненні бюджетних видатків для зменшення бідності та зниження нерівності доходів населення. Натомість комплексних досліджень, у яких поєднано податковий та видатковий інструментарій фіскальної політики є доволі мало.

Відтак обрана авторкою тема «Фіскальні імперативи зменшення нерівності доходів і багатства в суспільстві» є актуальною, а результати проведеного дослідження – своєчасними, адже вони спрямовані на обґрунтування та розвиток теоретичних і методичних основ формування фіскальних імперативів зменшення нерівності доходів і багатства в суспільстві та розробці практичних рекомендацій щодо їх застосування в Україні.

Актуальність та цінність дисертації підтверджується також тим, що її положення використовувались у процесі виконання науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету: «Діджиталізація фіскального простору в контексті забезпечення національної безпеки України» (державний реєстраційний номер 0121U109486), «Фіскальні виклики та асиметрії в умовах трансформації публічних фінансів: українські реалії» (державний реєстраційний номер 0117U000146), «Пріоритети фіскальної політики України в умовах дивергенцій митно-податкових інститутів» (державний реєстраційний номер 012218U000765), «Фіскально-регулюючі домінанти забезпечення митної безпеки в Україні» (державний реєстраційний номер 0119U100529), у межах яких авторка обґрунтувала концептуальні основи теорії та практики фіскального регулювання розподілу доходів та багатства, з'ясувала проблеми функціонування інструментарію фіскальної політики та сформулила низку фіскальних імперативів зменшення нерівності доходів та багатства в суспільстві.

Отже, обрана тема є актуальною, пов'язана з науковими темами Західноукраїнського національного університету, а результати проведеного дослідження мають науковий інтерес та практичне значення.

ОБГРУНТОВАНІСТЬ ТА ДОСТОВІРНІСТЬ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Дисертаційна робота Валігури Тетяни Володимирівни характеризується самостійністю та завершеністю. Ознайомлення з цим дослідженням засвідчує, що наукові положення, рекомендації та висновки дисертаційної роботи обгрунтовані на належному рівні. Структура дисертаційної роботи є логічною, що забезпечило послідовне розкриття предмету дослідження та формування обгрунтованих висновків.

Неабияку роль в успішному написанні дисертації відіграла вдало підібрана та використана методологічна основа дослідження. Зокрема, авторка використала низку загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: системного підходу, теоретичного узагальнення, наукової абстракції, аналізу і синтезу, індукції й дедукції, порівняння й групування, формалізації, інтегральної оцінки, факторного та кореляційного аналізу, економіко-математичного моделювання, розрахунково-аналітичний та економіко-статистичний методи, табличний і графічний прийоми тощо.

Заслугує на увагу та підтверджує обгрунтованість і достовірність наукових положень рівень апробації результатів дисертації. Зокрема, основні теоретичні та практичні результати роботи доповідались на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема: «Імплементация Податкового кодексу України в умовах реформування вітчизняної економіки» (м. Тернопіль, 2011 р.); «Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Тернопіль, 2012 р., 2020 р., 2021 р.); «Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів» (м. Ірпінь, 2012 р.); «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2013 р.); «Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування:

реалії часу» (м. Кам'янець-Подільський, 2023 р.); «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ ст.: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 2023 р.); «Achievements of 21st Century Scientific Community» (м. Дніпро, 2023 р.); «Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи» (м. Одеса, 2023 р.); «Фінансово-кредитне та обліково-аналітичне забезпечення післявоєнного відновлення економіки України» (м. Київ, 2023 р.); «Фіскальна та монетарна безпека національної економіки в умовах глобальних викликів і загроз» (м. Київ, 2023 р.); «Дев'яті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія» (м. Тернопіль, 2023 р.).

Одержані результати характеризуються науковою новизною, можуть в подальшому застосовуватися для удосконалення існуючих і розроблення нових теоретико-методичних положень й прикладних рекомендацій щодо удосконалення фіскальної політики, спрямованої на зниження нерівності доходів і багатства в суспільстві.

НАУКОВА НОВИЗНА РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Серед вагомих наукових результатів, які дали можливість здобувачці досягти поставленої мети та вирішити сформульовані завдання, доцільно виокремити такі положення:

У дисертації наведено визначення доходу, під яким авторка розуміє покращення фінансового стану суб'єкта шляхом набуття у власність грошей або іншої еквівалентної вартості у певний момент часу чи в результаті використання економічних ресурсів протягом певного періоду (с. 20). Науковий пошук дав змогу сформулювати авторське визначення багатства як суспільно визначеної в певний період часу великої кількості матеріальних та нематеріальних благ, яка має здатність накопичуватися суб'єктом в результаті отримання доходу чи наявності інтелекту і здібностей (с. 25).

Науковий інтерес становить удосконалення класифікації видатків бюджету, шляхом доповнення класифікаційною ознакою – спосіб впливу на добробут населення (с. 52). Виділення такої класифікаційної ознаки дало змогу здобувачці класифікувати видатки на ті, які безпосередньо покращують

добробут населення, які впливають на добробут населення через фінансування суспільних послуг, та ті, які покращують добробут населення через відтворювальні процеси в реальному секторі економіки, а також сформувані концепт впливу видатків бюджету на покращення добробуту населення, який має практичну цінність при визначенні особливостей впливу видатків на зниження нерівності у доходах населення, виявленні проблематики здійснення видатків бюджету та формуванні пропозицій щодо покращення добробуту населення з низьким рівнем доходів.

З метою цілісної розробки системних рекомендацій щодо використання інструментів фіскальної політики для зниження нерівності доходів і багатства в Україні в теоретичній частині дослідження здійснено типологізацію фіскальних імперативів зниження нерівності доходів та багатства в суспільстві шляхом виділення формальних і неформальних імперативів формування й використання фінансових ресурсів (с. 70).

Заслуговують на увагу організаційно-інституційні засади формування середовища неформальних фіскальних імперативів зниження нерівності доходів та багатства в суспільстві, які базовані на врахуванні об'єктивних та суб'єктивних детермінант забезпечення цих імперативів. Виокремивши та здійснивши обґрунтування таких детермінант здобувачка з'ясувала проблеми їх реалізації, дослідила вплив на зниження нерівності доходів і багатства в Україні та окреслила напрями оптимізації середовища неформальних фіскальних імперативів в Україні, які передбачають утвердження у свідомості людини необхідності виконання податкового обов'язку та ведення податкової політики, спрямованої на зниження нерівності доходів і багатства (підрозділ 3.2).

У дисертації розкрито сутність поняття «фіскальні імперативи зниження нерівності доходів та багатства в суспільстві» в широкому та конкретизованому контекстах (с. 61–62). В широкому контексті це поняття здобувачка визначає як сукупність детермінант, що визначають поведінку суб'єктів фіскальних відносин, та об'єктивних умов, яких обов'язково мають дотримуватися ці суб'єкти з метою зниження асиметрій розподілу доходів та багатства в суспільстві. Відповідно до конкретизованого контексту досліджуваних імперативи

авторка визначила як сукупність дієвих формалізованих норм і неформальних правил, що поширюються на платників податків у процесі виконання податкового обов'язку та органи державної влади під час формування і використання фінансових ресурсів для забезпечення державних соціальних стандартів та зниження нерівності у доходах і багатстві в суспільстві.

Вагоме практичне значення має дослідження впливу податків та бюджетних видатків на розподіл доходів населення в Україні, яке здійснила здобувачка за допомогою економіко-математичного моделювання (підрозділ 2.2). В результаті такого дослідження встановлено відсутність суттєвого впливу податку на доходи фізичних осіб на нерівність доходів населення й позитивний вплив видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення, освіту, духовний та фізичний розвиток на зменшення показників нерівності доходів населення в Україні.

Актуальними та своєчасними є рекомендації авторки щодо зростання прожиткового мінімуму, збільшення податкового навантаження на заможні верстви населення та його зниження на громадян з низьким рівнем доходу, вдосконалення фінансування видатків бюджету, зокрема соціальних трансфертів, у напрямку покращення добробуту малозабезпечених верств населення та рівного доступу до суспільних послуг (підрозділ 3.3).

ТЕОРЕТИЧНА ТА ПРАКТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дослідження мають теоретичне і прикладне значення, що підтверджується, з одного боку, належним внеском у подальший розвиток теоретико-методичних підходів щодо застосування інструментарію фіскальної політики для зниження нерівності доходів і багатства в суспільстві, а з іншого – довідками про їхню практичну апробацію, наданих Державною навчально-науковою установою «Академія фінансового Управління» (довідка №86001-07/30 від 15.01.2024), Головним управлінням Державної податкової служби у Тернопільській області (довідка №11959/6/19-00-01-02-02 від 08.06.2023), Тернопільською обласною військовою адміністрацією (довідка №4.2-33/1378 від

10.10.2023), а також Західноукраїнським національним університетом (довідка №126-28/1308 від 13.06.2023).

Загалом практичне значення роботи полягає у розробленні рекомендацій, врахування яких дасть змогу знизити нерівність доходів та багатства населення й суб'єктів господарювання в Україні, а також підвищити конкурентоспроможність податкової системи України з позиції збереження та примноження національного багатства.

ПОВНОТА ВИКЛАДЕНИХ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ, СФОРМУЛЬОВАНИХ У ДИСЕРТАЦІЇ, В НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЯХ

Наукові положення, результати та висновки дисертації Валігури Тетяни Володимирівни підтверджені публікаціями в наукових виданнях та пройшли апробацію на науково-практичних конференціях. За результатами досліджень опубліковано 19 наукових праць, у тому числі: 5 статей – у наукових фахових виданнях України, що зареєстровані в міжнародних наукометричних базах; 1 стаття – у виданні, що внесене до реєстру міжнародної наукометричної бази Web of Science; 13 публікацій – у збірниках за матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, круглих столів. Аналіз наукових праць свідчить про повноту відображення в них основних наукових положень та результатів дисертації. У роботах, опублікованих у співавторстві, чітко зазначено особистий внесок здобувачки.

ОЦІНКА ЗМІСТУ ТА ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Дисертаційна робота Валігури Тетяни Володимирівни на тему «Фіскальні імперативи зменшення нерівності доходів і багатства в суспільстві» є завершеною науковою працею. Отримані авторкою наукові результати ґрунтовними. Робота виконана на належному науковому рівні. Отримані висновки та пропозиції є в достатній мірі аргументованими. Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і

додатків, відповідає меті та завданням дослідження. Отримані наукові результати дисертаційної роботи сформовано авторкою особисто.

Використання положень, праць та висловлювань інших авторів мають відповідні посилання на першоджерела. Ознак академічного плагіату не виявлено. Вищезазначене дозволяє зробити висновок про дотримання авторкою академічної доброчесності.

ЗАУВАЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Загалом дисертаційна робота Валігури Тетяни Володимирівни виконана на належному науковому рівні. Однак як і кожна наукова праця, дисертація містить дискусійні положення, що потребують додаткового обґрунтування, та щодо яких можна висловити певні міркування, які можуть бути враховані дисертантом у подальшій науковій роботі, а саме:

1. Обґрунтовуючи конкретизований підхід до визначення фіскальних імперативів зниження нерівності доходів та багатства в суспільстві, авторка справедливо стверджує про необхідність забезпечення органами державної влади державних соціальних стандартів (с. 62–63). З метою системного вирішення окресленої проблеми нерівності доходів населення, доцільно було б обґрунтувати формалізовані підходи до встановлення прожиткового мінімуму, узгоджені з офіційними методиками оцінювання бідності.

2. Як фіскальний імператив зниження нерівності доходів та багатства в суспільстві авторка виокремила «забезпечення належного рівня соціального захисту впродовж життєвого циклу людини» (с. 70). Дотримання цього імперативу верифіковано в роботі шляхом оцінки виплат соціальних трансфертів з фондів соціального страхування на прикладі пенсійних виплат та аналізу розподілу пенсіонерів за розмірами призначених пенсій (с. 114). Для обґрунтування цілісних висновків щодо впливу соціальних трансфертів на нерівність доходів населення доцільно було б охопити аналізом виплати з усіх фондів соціального страхування.

3. У підрозділі 2.2 дисертаційної роботи для оцінювання нерівності доходів населення авторка використала децильний та квінтільний коефіцієнти фондів і коефіцієнт концентрації доходів населення (індекс Джині) (с. 97–98). Однак у підрозділі 3.3 дисертації (с. 176) для оцінювання дієвості прогресивної системи оподаткування використано коефіцієнт варіації середньодушових еквівалентних грошових доходів населення. Зазначені відмінні підходи до аналізу згаданих показників потребують додаткового пояснення в науковому дослідженні.

4. У процесі дослідження дотримання імперативу «забезпечення рівного доступу до основних суспільних послуг», авторка навела показник частки домогосподарств, позбавлених вільного доступу до послуг охорони здоров'я в Україні як однієї з основних ознак депривації (с. 113). З метою посилення обґрунтованості висновку в частині дотримання цього імперативу доцільно було б враховувати й інші показники самооцінки домогосподарствами доступності окремих суспільних послуг.

5. Авторкою проведено аналіз імперативу з розподілу видатків між ланками бюджетної системи в контексті фінансового забезпечення державних соціальних стандартів і гарантій (с. 186). Потребують додаткового обґрунтування результати такого аналізу з урахуванням децентралізаційних процесів та впливу збільшення видатків місцевих бюджетів на нерівність доходів населення в Україні.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Валігури Тетяни Володимирівни «Фіскальні імперативи зменшення нерівності доходів і багатства в суспільстві» виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За змістом і загальною спрямованістю дисертація є самостійною завершеною роботою, яка пройшла належну апробацію. У роботі відсутні порушення академічної доброчесності, вона відповідає спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,

вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановами від 3 квітня 2019 р. № 283 та 19 травня 2023 р. № 502), Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановами від 21 березня 2022 р. № 341 та 19 травня 2023 р. № 502).

Авторка дисертації Валігура Тетяна Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Рецензент:

**Доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського
національного університету**

Богдан МАЛИНЯК

Завіряю
НАЧАЛЬНИК
ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ

Богдан МАЛИНЯК
Анна СЕДУК